

RECENZIA NA SÉRIU ŠIESTICH
PUBLIKÁCIÍ HRUŠOV (2010 – 2014)

Slovensko v historických, ekonomických, hospodárskych a kultúrno-spoločenských kontextoch možno považovať za krajinu rurálnu. Prevažujúci roľnícky spôsob života patril po stáročia k prioritným indikátorom našej kultúry. Najmä v priebehu 20. storočia však slovenský vidiek prešiel výraznými zmenami, ktoré prispeli k zásadným zmenám v spôsobe života lokalít ako dovtedy relatívne homogénnych spoločstiev. Okrem kolektivizácie poľnohospodárstva po r. 1948 priniesol zásadné zmeny v hospodársko-politickej, ale najmä v sociokultúrnej oblasti rok 1989. Koniec 20. storočia znamenal pre Slovensko viaceré systémové zmeny. Otvorenie hraníc, príliv zahraničného kapitálu a narastajúca migrácia, rovnako vnútorná ako aj vonkajšia – všetky tieto faktory do značnej miery prispeli k progresivite globalizačných procesov (Košťalová, 2013: 59).

Na druhej strane práve tieto procesy podnietili – najmä na úrovni lokálnych spoločstiev – výrazné snahy obyvateľstva o uchovanie svojich národných, regionálnych i lokálnych kultúrnych špecifík, ktoré sú základným fenoménom nášho kultúrneho dedičstva v procese budovania etnickej a kultúrnej identity. Jednou z prvých, v tomto smere veľmi iniciatívnych lokalít na Slovensku, je donedávna nenápadná, geograficky i ekonomicky mierne izolovaná obec Hrušov v okrese Veľký Krtíš. Podujala sa nielen na uchovanie, ale aj aktívnu prezentáciu a sprostredkovanie svojej tradičnej ľudovej kultúry vo všetkých jej hmotných i duchovných prejavoch, čo podčiarkla ich samotnou realizáciou v autentickom prostredí. V roku

2016 obec organizovala 21. ročník festivalu tradičnej ľudovej kultúry Hontianska paráda, ktorým prezentuje svojim návštevníkom nielen domáce folklórne tradície, ale aj tradičné formy hospodárenia a následné spôsoby spracovania produktov napr. v ľudovej strave, či odevu.

Počas temer štvrtstoročnej existencie festivalu Hrušovčania obohacujú svoje aktivity stále originálnejšími spôsobmi odhaľovania tajomstiev svojich tradícií a hľadajú nové formy ich uchovania a sprostredkovania ďalším generáciám. V tomto zložitom procese je nevyhnutné vyzdvihnúť ich úzku spoluprácu s profesionálnymi odborníkmi aj v oblasti etnológie, ktorých viaže k lokalite už dlhodobý bádateľský záujem (napríklad prof. Ján Botík). Tieto väzby pomáhajú domácim tvorcom zachovať vysokú odbornú i umeleckú úroveň svojich aktivít.

K uvádzaným pozitívnym počinom bezpochyby patrí aj vydanie monografických publikácií, dokumentujúcich jednotlivé oblasti spôsobu života a kultúry obyvateľov Hrušova v priereze vývoja lokality až po súčasnosť. Prvú sériu tvorí od r. 2010 šesť samostatných zväzkov (počet je príznačný podľa počtu písmen názvu obce HRUŠOV). Každý zväzok je orientovaný na samostatnú oblasť tradičnej kultúry a života lokality. Autormi, prípadne zostavovateľmi jednotlivých publikácií nie sú len etnológovia (A. Sásová), sú to aj domáci obyvatelia, ktorí nie sú síce vedeckými pracovníkmi v oblasti etnológie, ale s lokalitou, jej životom a kultúrou sú bezprostredne spätí, často aj v procese viacnásobnej generačnej transmisie. Osobný, často až intímny, vzťah autorov k lokalite však nijako nenarúša objektivitu faktografického materiálu a odbornú úroveň jeho podania – naopak, napomáha

uchovanie a zachytenie vzájomných väzieb a súvislostí jednotlivých kultúrnych prvkov počas ich dlhodobého vývoja v nekomplikovanej čistote podania. Každá publikácia prešla odbornou recenziou a obsahuje tiež úvodný tematický vstup, prípadne doplnkový materiál, vypracovaný vedeckými a odbornými pracovníkmi – etnológmi (J. Botík, V. Feglová, D. Luther, S. Švecová, A. Sásová, A. Rybáriková, A. Jágerová).

ANNA BRLOŠOVÁ:
Naprostred Hrušova. Spevník ľudových piesní
Obec Hrušov, 2010, 108 s.

Táto útla rozsahom, nie však obsahom, je prvou z publikácií Hrušovskej série. Anna Brlošová je nielen zostavovateľkou, ako skromne uvádza tiráž, jej prínos treba oceniť najmä v dôslednej deskriptívnej terénnej práci, na ktorej sa podieľal aj širší kolektív obyvateľov Hrušova. Ich zámerom je podľa A. Jágerovej snaha „zakonzervovať piesne vlastnej lokality a zároveň ich vyšpecifikovať vzhľadom k okolitým lokalitám a regiónom s pocitom „*toto sa tie naše*“ (Jágerová, 2010: 8). Úvodný vstup popisuje charakter spevného repertoáru, vychádzajúci zo spôsobu života obyvateľov, a zachytáva tiež viaceré okolnosti inoetnických vplyvov.

Piesne sú tematicky zoradené, pričom prevažuje orientácia na rodinný životný cyklus od narodenia cez dospievanie až k svadbe. Repertoár dopĺňajú balady a žartovné piesne. Publikácia by sa dala vnímať komplexnejšie pri zaradení spevného repertoáru vo väzbe na kalendárny cyklus, ktorý v obsahovej náplni absentuje, uvádza ho však autorka úvodného vstupu. V pozitívach publikácie je potrebné uviesť spracovanie notových záznamov L. Kamasovou a J. Kamasom, ako aj publikovanie vzácneho historického fotografického materiálu, ktorého výpovednú hodnotu by znásobil popis k jednotlivým obrázkom.

ANNA SÁSOVÁ:
Svadobné zvyky obce Hrušov
Obec Hrušov, 2010, 96 s.

Autorka v druhej zo série publikácií vychádza z prehľadnej základnej schémy čle-

nenia svadobných obradov podľa Kornélie Jakubíkovej na predsvadobné obdobie, samotnú svadbu a posvadobné obdobie, čo zodpovedá reálnemu stavu v Hrušove ešte v prvej polovici 20. storočia. Popis jednotlivých prvkov tejto schémy dopĺňa A. Sásová obradovými rečami a vinšami, k viacerým priraduje aj zodpovedajúce texty piesní. Autenticitu podania umocňuje priamymi výpoveďami respondentov. Stav svadobných obradov z 1. polovice 20. storočia komparuje autorka a zostavovateľka zároveň so súčasným stavom, ktorého popis v rovnakej schéme tvorí druhú časť publikácie. Konkrétne zmeny ešte samostatne špecifikuje v záverečnej kapitole, čo do istej miery umožňuje čitateľovi postihnúť odraz hospodárskych, politických i sociokultúrnych vývojových vplyvov spoločnosti aj vo svadobnom obradovom komplexe.

Z etnologického hľadiska by obsah publikácie nesporne obohatila explikácia, objasnenie významu viacerých obradových prvkov, čo ale nebolo jej zámerom. Zachytením vzácnych terénnych dát v rôznych obdobiach vývoja, vrátane bohatého, a najmä hodnotného fotografického dobového materiálu, je publikácia ďalším cenným čriepkom v mozaike obrazu kultúrneho dedičstva tejto obce.

ANNA SÁSOVÁ, ANNA BRLOŠOVÁ:
Hrušovský kroj a jeho premeny
 v čase
Obec Hrušov, 2011, 192 s.

Autorský výstup A. Sášovej a A. Brlošovej, tretia zo série publikácií, je venovaná jednej z oblastí materiálnej kultúry – ľudovému

odevu v Hrušove. Táto tematicky hlboko prepracovaná časť zachytáva deskripciu ľudového odevu podľa najfrekvencovanejšie používaného členenia na mužský a ženský, čiastočne detský, a podľa príležitostí na pracovný a sviatočný, sčasti spracúva aj obradový (svadobný, smútočný).

Autorky venujú pozornosť aj najvyužívanejším odevným materiálom (konope, ľan) a ich spracovaniu – od samotnej rastliny, cez výrobu plátna, až k zdobeniu. Pozornosť venujú aj zachyteniu zmien vo vývoji odevu vo viacerých etapách – do 2. polovice 20. storočia a od 2. polovice 20. storočia, pričom sa sústreďujú aj na vplyvy a okolnosti týchto zmien. K pozitívnym počinom autoriek patrí v publikovaní často opomínaná stať venovaná starostlivosti o odev, ktorá napriek stručnosti výrazne vecne obohacuje predkladaný materiál. Komplexnosť problematiky umocňuje aj hodnotný fotografický a výtvarný materiál (V. Škrabalová) a najmä strihová príloha (Z. Fischerová). Spolu so zaradením detailov výšivky a podrobným tematickým dialektologickým slovníkom tieto prílohy pridávajú na intenzite odbornej kvality publikácie.

ANNA SÁSOVÁ, ANNA BRLOŠOVÁ:
Zvykoslovie obce Hrušov
Obec Hrušov, 2012, 240 s.

Na rozdiel od publikácie venovanej výlučne svadobným zvykom táto kniha zachytáva komplexný prierez kalendárnym i rodinným životným obradovým cyklom obce Hrušov. V kontexte výročných zvykov a obradov orientovaných na striedanie ročných období rytmizovala každodenný i sviatočný čas v minulosti práca na rodinnom gazdovstve a náboženská viera pevne zviazaná s liturgickým rokom (Feglová, 2012: 4). Z tohto základu vychádzali zostavovateľky pri koncepcii prvej časti venovanej kalendárnym zvykom v minulosti.

Druhá časť je venovaná zachyteniu a popisu rodinných zvykov a obradov sústredených okolo základných zlomových životných cyklov človeka a rodiny – narodenia, svadby a úmrtia.

Podobne ako v koncepcii ostatných publikácií série aj v tomto prípade zostavovateľky uvádzajú komparáciu oboch cyklov so

súčasným obdobím, čomu venujú ďalšie dve časti. „Urbanizácia, modernizácia, masmédiá spolu s úplne odlišnými spoločnokoekonomickými podmienkami a s postupnou individualizáciou života pôvodnú relatívnu homogenitu životného štýlu, hodnôt, životných perspektív neustále narúša“ (Feglová, 2012: 4). Súčasný stav kalendárneho i rodinného cyklu zvykov a obradov súčasný vývoj recipuje prostredníctvom zániku viacerých prvkov, ktoré stratili opodstatnenie, ale i vznikom nových, ktoré dnes nadobúdajú svoj hodnotový význam.

Z výrazne pozitívnych prvkov tejto knihy – okrem už tradične hodnotného fotografického dobového materiálu a tiež obsiahleho nárečového slovníka – sú nesporným prínosom ďalšie prílohy, ktoré tvoria prepisy obradových višňov a modlitieb, pohrebné odobierky, notované obradové piesne a hry, ako aj receptár tradičných obradových jedál. Zachytenie a následné sprostredkovanie týchto vzácných prvkov kultúrneho dedičstva aj touto formou je nevyhnutné oceniť v súčasnom náročnom procese formovania a uchovávaní kultúrnej identity v rámci lokálneho spoločenstva.

PETER BRADA, JÁN BOTÍK:
Tradičné staviteľstvo v Hrušove
Obec Hrušov, 2013, 285 s.

V prípade tejto publikácie si možno dôraznejšie ako u predošlých dovoliť nesúhlasiť so statusom „zostavovateľa“. Predkladaný text totiž dokumentuje okrem bohatého výskumného materiálu aj jeho odborné spracovanie s využitím početných vedeckých zdrojov a dokladuje znalosť problematiky autormi, ktorí si právom zaslúžia autorský status. Napriek niektorým menším koncepčným nedostatkom táto publikácia obsahovo naplňa problematiku tradičného staviteľstva v Hrušove vo všetkých materiálnych i sociálnych väzbách. Autori vychádzajú z urbanizmu obce v historickom priereze a detailne sa venujú nielen materiálu, konštrukčným technikám stavieb a krovov, ale aj typu stavieb a ich umiestneniu v lokalite. Venujú sa jednotlivým stavebným elementom – ako sú

okná, dvere, podstenaie a pod. – a problematiku obytných, hospodárskych, či technických objektov posúvajú k obecným a spoločenským stavbám. V niektorých prípadoch by síce bolo možné polemizovať s tematickým členením práce, nesie však v sebe osobitú logiku, ktorej sled je plynulý a jasný, konkrétny a čistý.

Ucelenú problematiku dopĺňajú prepojením s duchovnou kultúrou uvádzaním niektorých zvykov pri stavbe domu, popisom názvov usadlostí a miestnych častí, bohatým grafickým, ako aj (podobne ako v ostatných publikáciách tejto série) vzácnym dobovým obrazovým materiálom. Autenticitu informácií zas umocňujú výpovede respondentov a slovník nárečových a odborných výrazov.

JÁN BOTÍK:
Hrušov a Hrušovčania
Obec Hrušov, 2014, 200 s.

Poslednou z uvádzanej série publikácií o Hrušove je táto monografia, ktorá predstavuje komplexný nielen sídelný, ale i sociokultúrny profil lokality Hrušov¹. Možno mala byť prvou, no konečné zavŕšenie čiastkovo spracúvaných oblastí tradičného života a kultúry tejto tradičnej laznickej komunity je rovnako aktuálne. Monografia sa odlišuje od ostatných publikácií série spojením dokonalej znalosti lokality s dôsledným vedeckým autorským prepracovaním. Dokazuje to hneď v úvodnej stati osobitým popisom jednotlivých miestnych častí chotára. Tematicky dotvára obraz Hrušova o sociokultúrnych kontextoch nielen života rodín, ale aj väzby obyvateľov na sociálne špecifiká laznickeho osídlenia, výstižne obsiahnuté v názve kapitoly *Jednota miesta bývania a práce*. Autor veľmi detailne rozpracúva problematiku hrušovských rodín v ich materiálnych i sociálnych väzbách. Od etnickej, náboženskej, či profesijnej diverzity sa dostáva k významnej etnologickej kategórii lokálnej identity.

Dôležitou súčasťou monografie je časť venovaná posunu vo vývoji od tradičného k súčasnému, kde J. Botík zachytáva zmeny a ich odraz v sociokultúrnom vývoji lokality a jej obyvateľov. Špecifickú pozornosť venu-

1 Podrobnejšia recenzia tejto publikácie vyšla v Slovenskom národopise v roku 2015. Pozri Rabatinová, Katarína: JÁN BOTÍK: Hrušov a Hrušovčania, *Slovenský národopis*, 63(1), 100-102.

je folklorizmu, ktorý patrí k dnes najvýraznejšie rezonujúcim aspektom kultúry najmä lokálnych spoločenstiev. Reaguje na jeho pozitíva i negatíva i jeho prínosy v súčasnom vývojovom procese tradičných kultúrnych prvkov. Festivalom Hontianska paráda nakoniec logicky završuje a uzatvára autor nielen túto monografiu, ale celý cyklus uvádzanej šestickej publikácií o Hrušove. Tento festival sa ako jeden z prvých pokúsil o realizáciu platformy nielen prezentovania, ale aj uchovávaní tradičných hodnôt a kultúrneho odkazu predchádzajúcich generácií. Keďže je regionálnym festivalom, uchováva ľudové tradície v ich prirodzenom domovskom prostredí (Botík, 2014: 182).

V prípade týchto šiestich publikácií možno konštatovať vysokú úroveň výpovednej hodnoty. Prvé štyri majú prevažne deskriptívny charakter, čím séria publikácií naplňa svoj hlavný cieľ – uchovať aj v písomnej podobe a dobovými fotografiami prvky tradičnej kultúry svojich predkov vďaka významnému aspektu kolektívnej pamäte obyvateľov lokality, čo podčiarkuje bohatý autentický materiál priamych osobných výpovedí Hrušovčanov. „Potrebujeme viesť rozhovory s našimi súčasníkmi, ale aj s našimi predkami. Preberáme pritom na seba riziko, že niečo v takejto rozprave ostane zahalené, umlčané alebo stíšené. Že nerozomätáme všetko, čo sa v plynúcom čase zauzilo. Napriek tomu by sme nemali prestať kráčať a balansovať medzi rozpoznaným a neodhaleným, pripamätaným a zabudnutým“ (Botík, 2010: 5).

Vážnosť a zodpovednosť, s akou jednotliví autori k tomuto cieľu pristupovali, dokumentuje aj bohaté využívanie odborných zdrojov a prameňov, ako aj dôsledný citačný aparát, vysoká gramatická a štylistická úroveň a rovnako kvalitatívna rovina formálnej a grafickej úpravy.

Napriek odlišnosti charakteru poslednej z publikácií, autora Jána Botíka, aj ona má s predchádzajúcimi piatimi časťami jedno spoločné: vrúcny a láskavý vzťah autora k lokalite a jej obyvateľom, ktorý rezonuje v každej kapitole, v každom riadku publikácie, bez narušenia objektivity uvádzaných faktov. Hádám ani niet lepšej definície lokálnej identity, akú možno vyčítať medzi riadkami všetkých častí tejto série.

Vydaným cyklom publikácií v r. 2010 – 2014 si Hrušovčania zvolili dôstojnú formu zachytenia a uchovania, ale najmä prezentácie a ďalšieho sprostredkovania a šírenia prvkov svojho kultúrneho dedičstva. Spomínaná šestica publikácií, ktorá je predmetom recenzie, tvorí ucelenú sériu. Hrušovčania však v prezentácii svojej tradičnej ľudovej kultúry pokračujú i naďalej, čo dokumentujú i nové tituly – P. Brada. a kol.: *Roľníctvo v Hrušove* a A. Sásová a A. Brložová: *Z hrušovského stola*.

ZDENA KRIŠKOVÁ,

*Katedra sociálnych štúdií a etnológie
FF UMB v Banskej Bystrici*

LITERATÚRA:

- Botík, J. (2010). Úvod. In: A. Sásová, *Svadobné zvyky obce Hrušov*. Obec Hrušov.
- Botík, J. (2014). *Hrušov a Hrušovčania*. Obec Hrušov.
- Feglová, V. (2012). Predslov. In: A. Sásová, A. Brložová, *Zvykoslovie obce Hrušov*. Obec Hrušov.
- Jágerová, A. (2010). Úvod. In: A. Brložová, *Naprostred Hrušova – spevník ľudových piesní*. Obec Hrušov.
- Košťalová, K. (2013). Revitalizácia tradičnej kultúry vidieka v procesoch globalizácie. In: Z. Krišková (Ed.), *Revitalizácia tradičnej kultúry a lokálna identita*. Krakov: Towarzystwo Slowaków w Polsce.

IVETA ZUSKINOVÁ:

Liptovský Hrádok: Príbeh mesta a jeho obyvateľov v prvej polovici 20. storočia.

Spoločnosť priateľov Múzea liptovskej dediny, Liptovský Hrádok 2016, 263 s.

Priznám sa: hoci horlím za väčšie recenzovanie v odbore, nerád recenzujem. Aby som si sadol k recenzii, musí ma publikácia niečím výnimočným zaujať. Navyše, radšej píšem pochvalné ako kritické recenzie. Ak treba, ani tým sa nevyhýbam. Minulý rok som takto z osobného záujmu napísal recenziu, či skôr podrobnejšiu správu

o monografii *Liptov v ľudovej kultúre* (2014) od I. Zuskinovej. Dnes ma znovu zaujala jej ďalšia publikácia, monografia *Liptovský Hrádok* (2016). Možno si niekto povie, čo ho to napadlo, veď sa nikdy problematike mesta nevenoval. To je pravda, ale vždy ma zaujímal prístup, koncepcia autora. Zvolil si tradičný prístup, alebo prišiel s niečím novým? I. Zuskinová vo svojej najnovšej práci využila prístup, ktorý po prvý raz rozsiahlejšie v našej etnologickej spisbe použila v roku 1997 Monika Vrzgulová v monografii *Známi neznámi Trenčania. Živnostníci v meste 1918 - 1948*. Práve preto som sa rozhodol napísať pár slov či viet o knihe.

Obsah publikácie je okrem úvodu a záveru rozdelený do siedmich kapitol: Lesníctvo a drevárstvo; Mesto, ulice, ľudia; Živnostníci; Školy v meste; Cirkevný a náboženský život; Spolky, kultúrny a spoločenský život; Šport a voľný čas. Nechýba ani nie veľmi obsažný zoznam literatúry a prameňov. Každá kapitola, a v niektorých kapitolách i podkapitoly, sú uvedené krátkym textom. Kto bude v kapitolách hľadať či očakávať opisné či súborné texty, bude skôr prekvapený ako sklamaný. Autorka postavila obsah všetkých siedmich kapitol na kombinácii historických faktov, udalostí a životných príbehov ľudí, ktorí boli s tematikou príslušnej kapitoly spojení. Každá kapitola obsahuje popri sebe autorkin text aj spomienky alebo výpovede ľudí, ktorí sú svojím životom alebo činnosťou s predmetom kapitoly zviazaní. Oba texty sa tak navzájom prirodzeným spôsobom dopĺňajú a ozvlášťujú. Každá osobnosť alebo rodina, ktorá je v monografii spomenutá, má v nej zachytený svoj životný príbeh. Spolu s históriou inštitúcií a podnikov, ktoré v meste pôsobili, vytvárajú obraz každodenného života mesta v sledovanom čase. Autorka tak prirodzeným spôsobom naplnila podtitul svojej monografie - príbeh mesta a jeho obyvateľov v prvej polovici 20. storočia.

Rovnaký prístup autorka zvolila aj pri zostavení obrazovej časti monografie, ktorá je mimoriadne rozsiahla. Popri dobových záberoch na mesto, jeho časti i na významné budovy, prípadne udalosti, obrazovú časť práce tvoria hlavne portréty konkrét-

nych ľudí, fotografie z ich rodinných albumov i kópie osobných dokumentov. Pod každým obrázkom je obsažný informujúci text. Z obrázkov tak na čitateľa nepozerajú akísi ľudia, ale konkrétni ľudia so svojimi menami, životnými osudmi, rokmi narodenia, prípadne aj úmrtia. Dokonca je uvedený aj prameň záberu, čo nebýva zvykom v takýchto publikáciách. Rád by som zdôraznil, že v žiadnom prípade nejde o ilustrácie, ktoré majú len ozvláštniť text. V tomto prípade predstavujú po obsahovej stránke s textom rovnocennú súčasť monografie.

Ak som doteraz hovoril o obsahu monografie, treba spomenúť ešte jeden jej charakteristický rys, ktorý súvisí tak s obsahom ako aj s jej grafickým riešením. Zvyčajne sa text v odbornej publikácii nachádza na celej šírke strany. Len ojedinele hlavný text sprevádzajú na úzkom okraji strán krátke poznámky alebo upozornenia na obsah. V tomto prípade popri hlavnom texte je takmer tretina strany daná k dispozícii doplňujúcim textom a obrázkom. Čitateľovi sa tak ponúka možnosť doplniť si hlavný text ďalšími, podrobnejšími informáciami. Je to podľa mňa veľmi sympatické a produktívne riešenie, ktoré nezaťažuje hlavný text neprimeranými podrobnosťami. S týmto riešením súvisí ešte jedna zvláštnosť publikácie: v monografii sa nenachádza žiadna klasická citácia, poznámka uvedená číslom pod čiarou. Texty a obrázky na okrajoch strán akoby ich nahradili.

Monografia je napísaná prístupným, ale

kultivovaným jazykom, výborne sa číta. Vidno, že písanie nie je pre autorku výnimočná, ale skôr prirodzená činnosť, vyvíbená rokmi jej odborného pôsobenia. Výborná je tiež grafická úprava knihy: napríklad prevažujúcim jednofarebným ilustráciám – v jemnom zelenom alebo hnedom tóne – a minimu farebných ilustrácií nepôsobí fádne. Svedčí to o tom, že autorka si s grafickou, obrazne povedané, sadli, našli spoločnú reč a to sa odrazilo v konečnom výsledku.

Pri písaní tejto skôr správy ako recenzie sa mi postupne neodbytné natískala otázka: aké predpoklady musí mať autor, etnológ, aby bol schopný napísať takúto, podotýkam, že výbornú prácu? Myslím si, že základným predpokladom je neskutočne vysoká miera empatie, zžitie sa s prostredím, so spoločnosťou, o ktorej chce písať. Až na druhé miesto by som kládol odbornosť a veľké množstvo poznatkov o predmete jeho záujmu. Nezanedbateľná je však aj osobná odvaha ísť so svojou kožou na trh. Toto všetko sa veľkou mierou naplnilo v osobnosti, v autorke recenzovanej publikácie.

Je viac ako isté, že na Liptove v Ivete Zuskinovej vyrástla výrazná osobnosť slovenskej etnológie. Že hovorím pravdu a nie do vetra, posúďte sami! Komu sa podarilo zo slovenských etnológov len v prvých rokoch tohto 21. storočia vydať štyri knižné práce za sebou – *Kuchyňa starých materí z Liptova* (2004), *Kultúrne krásy Slovenska – Skanzeny* (2008), z ktorých ďalšie dve, myslím tým monografiu *Liptov v ľudovej kultúre* (2014) a *Liptovský Hrádok* (2016), predstavujú rozsiahle a po odbornej stránke aj mimoriadne prínosné práce.

MOJMÍR BENŽA,
Bratislava

LISZKA JÓZSEF:

Határvidékek. Határok és határtalanságok az összehasonlító folklorisztika és etnológia szempontjából. [Hraničné územia. Hranice a bezhraničnosť z hľadiska porovnávacej etnológie a folkloristiky] Fórum Kisebbségkutató Intézet, Komárom – Somorja [Fórum inštitút pre výskum menšín, Komárno – Šamorín] 2016. 654 s.¹

Keď ma oslovili napísať recenziu na najnovšiu knihu Józsefa Liszku, len tak zo žartu som sa spýtal, „na ktorú najnovšiu knihu“?²

Verím, že aj dnes som v privilegovanej pozícii medzi čitateľmi/prítomnými, pokiaľ ide o najnovšiu knihu Józsefa Liszku. Poznal som ju už ako „file“, pretože som mal napísať lektorský posudok pre vydavateľstvo o rukopise pripravenom do tlače. Aj ten posudok som začal vyjadrením o tom, akým prekvapením bol pre mňa niekoľkostostránkový rukopis. Veď viaceré vynikajúce vedecké práce tohto môjho niekdajšieho poslucháča a neskôr kolegu som poznal. Mával som možnosť vypočuť si ich skôr, ako odzneli na konferenciách, na ktoré boli pripravované. To som si samozrejme nikdy nenamýšľal, že poznám naspamäť všetky autorove diela (to si hádam ani sám autor o sebe s istotou nemyslí), preto ma naplnilo radosťou, že tento zväzok je bohatší o ďalšie štúdie, ktoré sú aj pre mňa úplne nové. A tieto vedecké počty sa až teraz preukazujú v plnej miere, pretože je zrejmé, že József Liszka v tomto zväzku skomponoval (a stále – aj v tejto chvíli – komponuje) svoje celoživotné dielo. Je potrebné podotknúť, že v našom odbore, či odboroch, sme si nezvykli zvlášť všímať, či oceňovať skutočnosť, že niektorá kniha je dobrá, objavná, pokiaľ ide o fakty, a teoreticky novátorská, pokiaľ ide o ich spracovanie. Je to ako so zdravím: začneme si ho uvedomovať, až keď ochorieme.

1 Kniha obsahuje maďarský, slovenský a nemecký obsah, bibliografiu diel Józsefa Liszku, zoznam použitej literatúry, menný a miestny register, ako aj životopisný rozhovor s autorom pri príležitosti jeho 60. narodenín.

2 Toto hodnotenie knihy od Vilmosa Voigta s názvom „Kompas nasmerovaný na najnovšiu knihu Józsefa Liszku“ odznelo na jej predstavení v rámci osláv 20. výročia fungovania Fórum inštitútu pre výskum menšín, v Šamoríne 2. decembra 2016.

Liszzkova kniha sa vydarila na trikrát.

Šesťdesiat štúdií je usporiadaných do štyroch tematických skupín: ľudová viera, obyčaje, ľudové náboženstvo/nábožnosť – folklórne texty – predchodcovia a inštitúcie – naše vzťahy a identity. Toto sú aj Liszkove základné výskumné témy, vzájomne nerozdeliteľne poprepájané ako svetové strany v kompase.

Predstavme si (povedzme na Slovensku) jeden hrad či kaštieľ so štvorcovým pôdorysom a mnohými vežičkami, ktorý má hradný pán zaplniť, spraviť obývatelným. Liszka začal vytvorením veľmi fundamentálnej regionálnej bibliografie a usporiadal dejiny výskumu – toto sa dostalo do základov, možno niekde do pivnice pomyselného hradu. Potom nastúpila príprava opisnej deskriptívnej, etno-geografickej syntézy. Tá má svoje miesto na prízemí, v príjímacej hale. Tu autor usporadúval medzinárodné konferencie. Materiály týchto konferencií vychádzali nielen po maďarsky, ale aj v ďalších jazykoch (najmä po nemecky a po slovensky), aby boli prístupné aj ďalším stredoeurópskym kolegom, aby aj oni mohli k stavbe pridať svoje diela.

Medzitým Liszka vo viacerých vežičkách postavil oltáriky a kaplnky náboženskej etnológie. Tieto vežičky zariadil malými sakrálnymi pamiatkami. V súčasnosti zariaďuje vchod a schodište kaštieľa: predstavuje, kde začínal a o čom písal samostatné tematické štúdie. Ani kaštieľ so šesťdesiatimi komnatami nie je celkom úplný. Myslím, že balkóny a okrasné záhrady aj labyrinty naznačujú ďalší vývoj stavby. V našom odbore je tento typ zbierky najdôležitejších diel bádateľa niečo ako jeho maturitné, či štátnicové vysvedčenie. V súvislostiach dokladá jeho vedeckú „zrelosť“. Táto kniha autorovu zrelosť odzrkadľuje lepšie ako čokoľvek doposiaľ. Napriek jej imponujúcemu rozsahu (654 strán) sme svedkami prísnemu výberu, nie ako najnovšie sledujeme iné „puchnutia“ podobných zväzkov, v duchu hesla „dajme všetko do toho!“

Dielo predstavuje aj istý typ sprievodcu. Jednotlivé štúdie sú tematicky prepojené, v pôvodnej forme, označené pôvodným rokom vydania. Takto pozorný čitateľ vie sledovať vývoj „staviteľa“. Autor nechcel redigovať pôvodné závery štúdií. Sám by som bol niečo také odporúčal – presnejšie: na-

vrhoval som uviesť, či boli jednotlivé témy ďalej významnejšie v etnológii rozvíjané. Kde-tu dostávame k dispozícii aj takéto doplnujúce údaje.

Názov knihy – Hraničné územia (takto, v množnom čísle) – možno chápať dvojako: Liszka totiž neustále spája a porovnáva dva brehy Dunaja. A tiež (najmä v novších prácach) k jednotlivým vedeckým údajom, textom, ktoré by sa mohli zdať kuriózne, nachádza zaujímavé paralely – na základe porovnávacej folkloristiky. Tomuto sa naozaj teším, veď túto vednú disciplínu považujem za nevyhnutnú a je potrebné ju opäť prebudiť k životu. A koncept „hraničné hodnoty“, príbuzný s názvom knihy, znamená, že výskum najväčších a najmenších, najčastejších a najzriedkavejších javov je potrebné robiť naraz, s rovnakým zaujatím bádateľa aj širšieho spoločenstva.

Je to mnohostranné, príjemné čítanie. Dotiahol to až na dve knižné záložky, to znamená, že možno jednoducho pracovať aj s hľadaním významov. Kniha je to krásna, sviatočné vydanie. A nie je zlá ani na seba-poznanie, tak na poli etnológie, ako aj folkloristiky.

VILMOS VOIGT,
Budapešť,

preklad z maďarčiny Marta Botíková

KATEŘINA KRÁLOVÁ,
HANA KUBÁTOVÁ (Eds):
Návraty. Poválečná rekonstrukce
židovských komunit v zemích stře-
dovýchodní a jihovýchodní Evropy.
Karolinum, Praha 2016, 387 s.

Editorky tejto monografie, Kateřina Králová a Hana Kubátová, si vytýčili neľahkú úlohu. S pomocou spoluautorov (väčšinou študentov doktorandského a magisterského štúdia) mali podľa podmienok grantu v priebehu jediného kalendárneho roka zmapovať historicky síce krátke, ale dramatickými udalosťami priam nabitú obdobia „... ohraničené koncom války na jednej strane a Stalinovou smrťou na strane druhej“... Z priestorového hľadiska zvolili tri geografické bloky. Na ich území sa nachádza štrnásť súčasných štátov (v Obsahu však čitateľ nájde o jeden menej, lebo Čechy a Slovensko sú ponímané ako spoločný štát). Do publikácie teda zaradili materiál z bývalého Československa, Poľska a Maďarska (stredovýchodná Európa), ďalej štyri krajiny juhovýchodnej Európy (Bulharsko, Rumunsko, Juhoslávia, Grécko) a napokon územie bývalého Sovietskeho zväzu (poľské štáty, Bielorusko, Ukrajina, Rusko a Moldavsko). Pre recenzenta je zložité zhodnotiť osobitne poznatky o každom z týchto viac či menej odlišných štátov. Zameriam sa preto najmä na región strednej Európy.

Knihu otvára kapitola *Minulost jako vzpomínka a vyprávění*: Archiv vizuální historie USC Shoah Foundation v kontextu orální historie. Riaditeľ tohto archívu Jakub Mlynář v skratke predstavil históriu svojho pracoviska i použitú výskumnú metodiku. Je dôležité, že táto téma sa nachádza na začiatku publikácie, pretože o materiály z tohto archívu sa opierali autori väčšiny kapitol. K dispozícii mali 48978 svedectiev Židov, ktorí prežili holokaust (z toho 563 pochádza z ČR a 656 zo Slovenska).

Kapitola Hany Kubátovej (*Návrat domů*) predstavuje úvod do problematiky. Zamerala sa „... na otázku, jak návrat – hlavní téma naší knihy – ovlivnil identifikaci těch, kteří přežili holocaust“. Pokúsila sa definovať základné pojmy ako „návrat“, „moder-

ná židovská identita“, „Žid/žid“, vzťahy s majoritou pred holokaustom atď. Okrem teoretických prác (Hamar, Brubacker & Cooper, Katz, Biale a kolektív a viacerí ďalší), sa vo veľkej miere opierala o zážitky Livie Bitton-Jackson (vlastným menom Elli Friedmannová). Táto rodáčka zo Šamorína svoje osudy opísala vo viacerých autobiografických knihách (dve z nich vyšli na Slovensku), ale aj formou svedectva pre Shoah Foundation. Kubátová dospela k záveru, že rozhodnutie Friedmannovej, ktorá „po návratu do Československa začala hľadať nový domov mimo své rodiště“, nebolo ojedinelé. Aj štatistické údaje potvrdzujú, že emigráciu (alebo aspoň odchod do iného prostredia v rámci štátu) považovali mnohí preživší za najlepšie riešenie situácie, v ktorej sa po oslobodení ocitli.

Jiří Vykoukal v úvode kapitoly *Židé ve středovýchodní Evropě* riešil terminologicko-koncepcné aspekty spojené s fenoménom stredoeurópskeho židovstva. Všimol si historický vývin vzťahov k Židom, ťažiskom jeho príspevku však je podkapitola *Návrat jako realita a jako vzpomínka*. Podľa neho „židovské návraty měly ve všech středoevropských zemích v zásadě podobné parametry, které se lišily spíš kvantitativně. Všichni sdíleli traumatickou zkušenost rozbitých nebo zcela zaniklých rodinných, příbuzenských a sousedských komunit a svazků. Z koncentračních táborů přicházeli lidé postižení různými formami táborových syndromů, končících často sebevraždami nebo závažnými psychickými problémy, zesílanými neschopností sdělit extremitu prožitků okolí, které často ani nechťelo naslouchat. Návraty domů znamenaly neméně často poznání, že domov není, nebo že již patří někomu jinému, kdo k němu přišel ať již v rámci arizace, nebo proto, že si prostě a jednoduše myslel, že se jeho původní majitel už nikdy nevrátí.“ Aktuálni majitelia neskrývali sklamanie nad návratom pôvodných vlastníkov. Títo aj po desaťročiach s trpkosťou spomínali na varianty výroku „prečo sa práve jeho žid musel vrátiť“, s ktorými ich vítali.

Autor si ďalej všima podoby komemorácie v krajinách strednej Európy. V prípade ČSR uvádza, že obnova židovských obcí

prebehla úspešnejšie na Slovensku, „... obecně však šlo jen o zlomek předválečného stavu. Ve spojení s klesající religiozitou, pokračující emigrací, trendem nezvýrazňovat židovskou přítomnost v budování homogenního státu a nakonec i snahou rozpustit Židy v třídně pojaté koncepci komunistické společnosti se prostor pro komemoraci také utvářel na rozhraní privátního a veřejného prostoru.“

Situáciou v Československu sa zaoberala Dorota Tabitha Moravská. V súlade s jednotnou štruktúrou všetkých kapitol si všimla historický kontext a obdobie vojny, dôraz však logicky kládla na obdobie po oslobodení. Preživších rozdelila do troch skupín. Do prvej zaradila ľudí, ktorí sa (rôznym spôsobom) vyhli deportáciám. Druhú skupinu tvorili tí, ktorí prežili koncentračné tábory a židovskí navrátilci z území, ktoré pripadli Maďarsku. V tomto prípade autorka pravdepodobne nezohľadnila dôsledky viedenskej arbitráže. Pri „návrate z Maďarska“ nešlo vždy o fyzický presun osôb z jedného štátu na územie druhého, ale o dôsledok dvojnásobnej zmeny hraníc medzi ČSR a Maďarskom (v rokoch 1938, resp. 1945). Do tretej skupiny patrili navrátilci z exilu. V závere kapitoly autorka analyzuje formy návratu na sledovanom území: „V prípade Československa je vidieť, že nosným tématom rozhovorů v souvislosti s poválečným návratem byla touha po ‚domově‘ jako místě, které zosobňovalo příbuzné a předválečný svět a s ním spojenou naději. Skutečnost, že svá obydlí našli přeživší často vykradená, zničená či obývaná cizími lidmi, působila potom na mnohé z nich traumaticky. Spolu s vědomím toho, že lidé, na kterých jim záleželo, už nežijí, byla znakem toho, že minulost je nenávratně pryč a nezástává jiná možnost než začít život nanovo.“

Situáciou v Poľsku sa zaoberala Michaela Kůželová. Obraz, ktorý vytvorila na základe literatúry a materiálov z Archívu, dokumentuje, že protižidovské útoky na poľskom území sa počtom i mierou použitého násilia líšili od iných štátov strednej Európy. Mnohí preživší práve kvôli násilnému konaniu spoluobčanov volili emigráciu. Určité špecifikum predstavujú aj konflikty, vyplývajúce z úsilia vrátiť židovské

deti z kresťanského prostredia do pôvodných rodín.

Petr Balla zložitý proces návratu maďarských Židov do každodenného života označil za „ďalšiu ťažkú skúšku“. Preživší sa totiž okrem reakcií na hrôzy nedávnej minulosti a stratu blízkych museli vyrovnávať tiež s riešením existenčných otázok. Pomáhali im rôzne židovské organizácie, na druhej strane zas pôsobilo neskrývané nepriateľstvo časti maďarskej spoločnosti.

Druhý blok štúdií sa zaoberá krajinami juhovýchodnej Európy. Autori si všímali stav problematiky v jednotlivých štátoch (Bulharsko sledoval Jan Procházka, Rumunsko Jiří Kocian, Juhosláviu Karin Hofmeisterová, Grécko Kateřina Králová). Posledná menovaná pripravila aj vstupnú analýzu dobovej situácie na Balkáne. Príklonila sa k názoru Hannah Arendtovej, že „mezi územími na východě a jihovýchodě kontrolovanými nacisty a systémem národních států střední a západní Evropy /docházelo/ k ostré dělicí čáře“. Vznikla vďaka „etnické smíšenosti regionu a úzké elitní skupině židovského obyvatelstva, která byla silně integrována ve společnosti a disponovala podle ní extrémními finančními prostředky, které ji umožňovaly (na rozdíl od početné židovské chudiny) zachránit se před vyvražděním.“ Králová tiež upozornila, že podobne ako v iných častiach Európy „okupantům a místním politickým elitám při uplatňování protižidovských opatření i fyzické likvidace Židů sekundovali také lokální političtí aktéři

a kolaboranti.“ Zároveň ale platilo, „... že se v každé zemi nacházely osoby, které přispěli k záchraně Židů před holocaustem.“ Napriek tomu aj v juhovýchodnej Európe bola bilancia holokaustu tragická. Na Balkáne (podobne ako v iných regiónoch) platilo, že „Židé byli v národním diskursu zahrnuti do kolektivní kategorie obětí nacismu, kterou zvláště v komunistických režimech reprezentoval levicový partyzánský odboj.“

Všeobecnú analýzu problematiky na území bývalého Sovietskeho zväzu priniesla Kateřina Šimová. Hoci tu existovala pomoc majority, „většina místního obyvatelstva však nacistické vyhlazovací akce sledovala lhostejně nebo se jich přímo aktivně účastnila.“ V jednotlivých kapitolách sa Daniel Putík zaoberal situáciou v Lotyšsku a Litve, Olga Lukešová spracovala Estónsko, Nikola Karasová Bielorusko. Ukrajine venovali pozornosť Vladka Votavová a Tereza Vorlová. Posledná menovaná napísala aj kapitolu o Rusku a napokon Filip Šisler spracoval stav problematiky v Moldavsku.

Aj tento stručný prehľad potvrdzuje zložité problémy, s ktorými sa musel vysporiadať početný autorský kolektív. Veľkou zásluhou editoriek tejto náročnej, ale potrebnej publikácie je, že vytvorili spoločnú osnovu, platnú pre všetky skúmané štáty, a dokázali zabezpečiť jej dodržiavanie. Vďaka tomu sa čitateľ v množstve rôznorodých (a zároveň v mnohom podobných) faktov dokáže orientovať a neprichádza o možnosť porovnávať a utvoriť si názor o spoločných a rozdielnych prvkoch, ktoré sa vyvinuli v geograficky rozsiahlom a historicky, politicky či etnicky pestrom prostredí. Práve v tom možno vidieť hlavný prínos tejto publikácie.

PETER SALNER,
Ústav etnológie SAV v Bratislave

JOZEF TANCER:

Rozviazané jazyky. Ako sme hovorili v starej Bratislave.

Slovart, Bratislava 2016, 303 s.

Germanista a historik Jozef Tancer napísal zaujímavú a obsažnú knihu o všeobecne známej viacjazyčnosti obyvateľov Bratislavy medzivojnového a vojnového obdobia, ako aj ich skúsenosti z prvých povojnových rokov, keď sa jazyková pestrosť začala pod vplyvom spoločenských pomerov z mesta vytrácať. K tejto téme urobil okolo sto rozhovorov s viac ako sedemdesiatimi pamätníkmi tých čias. Väčšinou išlo o ľudí vyššieho veku a s dobrou pamäťou, čo dokumentujú vybrané rozhovory uverejnené v knižke. Hoci dominantnou témou rozhovorov bola jazyková prax v ich rodinách a na verejnosti, dobre kladené otázky viedli respondentov k opísaniu spoločenskej situácie a medziľudských vzťahov v meste v sledovaných obdobiach. Keďže som sa touto problematikou dlhodobo zaoberal, mohol som posúdiť relevantnosť ich zovšeobecnení. Môžem povedať, že som nenašiel tvrdenie, ktoré by bolo v rozpore s mojím poznaním. Naopak, ich výpovede ho rozširujú a prehlbujú, predstavujú nový a dôležitý prameň informácií.

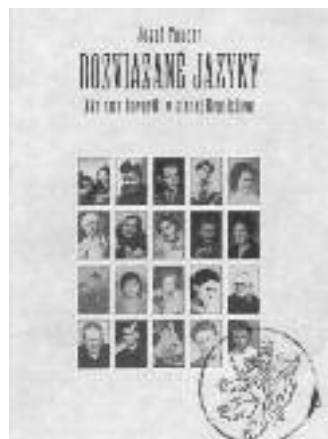
Publikácia má nápaditú štruktúru, založenú na vedeckých štúdiách, objasňujúcich rôzne stránky problematiky viacjazyčnosti, a k nim sú priradené tematicky zodpovedajúce rozhovory. V úvodnej štúdii autor rozoberá problematiku viacjazyčnosti, ktorú sleduje zo sociolingvistickej perspektívy. Takýto výskumný koncept je zameraný nielen na pestrosť jazykového repertoáru, ale aj na jazykové prežívanie (postoje, skúsenosti a pocity spojené s používaním jazyka) a jazykové ideológie (postoje k jednotlivým jazykom – individuálne, kolektívne, spoločenské, politické a pod.). Prepojenosť týchto výskumných rovín sa premieta do všetkých rozhovorov. Autorovi to umožnilo preukázať, ako sa v osobnostnom vývine formovala schopnosť používania viacerých jazykov, alebo ako sa ideologické vnímanie jazykov a ich prežívanie menilo v prvej polovici 20. storočia spolu so striedaním štátnych útvarov a režimov. Napr. v konfliktných a krízových obdobiach bolo používanie určitého

jazyka kritériom spoločenského začlenenia jednotlivca a jeho inklúzie či exklúzie. Tieto, ale aj viaceré ďalšie poznatky majú nielen jazykovednú, ale aj etnologickú hodnotu.

Z tém, ktoré analyzujú fenomén viacjazyčnosti, je zaujímavá nejednoznačnosť voľby materinského jazyka. Nemusí to byť jazyk matky alebo jazyk, s ktorým sa osoba identifikuje, a ani ten, ktorý ovláda najlepšie alebo používa najčastejšie. Vyskytli sa prípady, že si počas života ľudia zmenili materinský jazyk alebo označili viaceré, ale aj nevedeli určiť jeden jazyk. Identifikácia etnicity podľa jazyka sa ukazuje byť ošemetná. Etnologické rámce má aj časť o slúžkach, kuchárkach, práčkach, pestúnkach a vychovateľkách, ktoré ovplyvňovali nielen jazykové schopnosti detí. Rovnako cenné sú pasáže, venované funkciám ulice v sociálne, etnicky a konfesionálne premiešanom detstvom svete.

Kľúčovou témou knihy je dnes i vtedy mýtizovaná trojjazyčnosť medzivojnovej Bratislavy (nemčina, maďarčina a slovenčina, hoci používanie češtiny bolo tiež pomerne časté). Autor si kladie otázku, či je to len spomienkový optimizmus, alebo to zodpovedá dobovej realite. Podobne ako v našich etnologických prácach dospel ku konštatovaniu, že sa na to nedá spoľahlivo odpovedať. Píše, že jazyky sa nedajú jednoducho počítať, pretože nevieme spoľahlivo určiť, čo znamená ovládať nejaký jazyk (miera kompetentnosti je nejasná) a taktiež nedokážeme určiť hranice medzi jednotlivými jazykmi (variety jazyka, nárečia a pod.). Typickým príkladom bol prešporácky nemecký dialekt, ktorému nik okrem rodákov nerozumel. Trojjazyčnosť vo verejných službách bola obvyklá, v detskom prostredí častá, ale obmedzená. Schopnosti obyvateľov hovoriť tromi hlavnými jazykmi mesta (nemecky, maďarsky a slovensky) boli značne kolísavé. Trojjazyčnosť? Ani mýtus a ani nereálnosť.

Po druhej svetovej vojne sa z verejného života „trojjazyčnosť“ rýchlo vytratila. Spôsobili to známe okolnosti – správanie inštitúcií (Benešove dekréty odňali Nemcom a Maďarom štátne občianstvo), vplyv médií a odpor slovenskej verejnosti ako dôsledok vojnových rokov. Autor pri analýze straty jazykovej pestrosti nevychádza len z týchto vonkaj-

ších okolností, ale z pohľadu respondentov a ich jazykových ideológií (emický prístup). Odhaľuje tak škálu stratégií, ktorými sa riadili v tých – pre nich ťažkých – časoch.

Knih Jozefa Tancera prináša mnoho etnologicky zaujímavých súvislostí a hoci sa opiera o svedectvá bratislavských rodákov, nemá len lokálny poznávací význam. Obdobným vývojom prešli viaceré (ak nie všetky) slovenské mestá.

DANIEL LUTHER,
Ústav etnológie SAV v Bratislave

ANOTÁCIE

KNIHY PUBLIKOVANÉ ÚSTAVOM ETNOLÓGIE SAV V ROKU 2016

PODOLINSKÁ, Tatiana – HRUSTIČ, Tomáš (Eds.): Čierne-biele svety. Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku.
Bratislava: Veda, 2016. 595 s.
ISBN 978-80-224-1413-5.

Svet, ktorý nepoznáme z vlastnej skúsenosti, vnímame ako svet, ktorý je opakom toho „nášho“. Obývajú ho ľudia, ktorých často vnímame ako nepriateľov, v extrémnom prípade ako neľudí. Správy, ktoré z tohto sveta prichádzajú, sú zákonite zjednodušené a skreslené, pretože prechádzajú obojstranným filtrom skupinových očakávaní. Aký je rómsky svet očami Nerómov? Ako sa k sebe správame?

Odpovede na tieto otázky prináša táto publikácia. Domáci i zahraniční experti z oblasti rómskych štúdií nazreli do oboch svetov a prinášajú z nich vlastné výpovede. Ak po ich prečítaní nebude obraz o oboch svetoch čierne-biele, ale pestrejší a farebnejší, potom naše niekoľkoročné úsilie stálo za to.

KILIÁNOVÁ, Gabriela – ZAJONC, Juraj. 70 rokov Ústavu etnológie Slovenskej akadémie vied: kontinuita a diskontinuita bádania a jednej inštitúcie.

Bratislava: VEDA, 2016. 287 s.

ISBN 978-80-224-1512-5.

Súhrnná publikácia, ktorá vyšla k 70. výročiu založenia súčasného Ústavu etnológie SAV. Ide o prvú syntézu dejín vrcholnej etnologickej inštitúcie na Slovensku. Systematickým spôsobom odкрýva trajektóriu jej fungovania a smerovania počas siedmich dekád a jej postupnú premenu od národopisného (etnografického a folkloristického pracoviska) po moderné etnologické a sociálno-kultúrne antropologické pracovisko. Čitateľ sa prehľadnou formou oboznámi s kľúčovými obdobiami, projektmi, dielami a osobnosťami. Text publikácie sleduje jednotlivé historické obdobia, pričom si podrobne všíma príslušné dobové kontexty a vzťahy. Zostavovatelia čerpali z archívnych prameňov a aj z doteraz nepublikovaných dát z Ústredného archívu SAV.

SALNER, Peter. Židia na Slovensku po roku 1945: Komunita medzi vierou a realitou.

Bratislava: Ústav etnológie SAV, VEDA, 2016. 215 s. *Etnologické štúdie*, 24.

ISBN 978-80-224-1510-1.

Publikácia prináša doteraz neznáme poznatky z prostredia židovských náboženských obcí na Slovensku po druhej svetovej vojne. Autor čerpal z doposiaľ nedostupných archívov Ústredného zväzu židovských náboženských obcí na Slovensku, ktoré predstavujú unikátny zdroj poznatkov o ich vnútornom fungovaní a usporiadaní. Tieto pramene okrem iného dokladajú aj snahu obcí o (niekedy márne) uchovanie zvyškov židovského kultúrneho dedičstva či židovského spôsobu života v mnohých lokalitách na Slovensku. Dielo navyše ponúka autorov pohľad zvnútra židovskej komunity, ktorý je čitateľom pochádzajúcim z mimožidovského prostredia neznámy.

VOLANSKÁ, Ľubica: „V hlave tridsať, v krížoch sto“. Starnutie v autobiografiách v Bratislave a Viedni.

Bratislava: Veda, 2016. 223 s.

ISBN 978-80-224-1544-6

Európa šedivie. Staroba a starnutie sa tak stále častejšie stávajú predmetom mediálneho, sociálno-politického i výskumnického

záujmu. Subjektívne prežívanie tejto životnej etapy i starnutia ako procesu je však v stredo európskom prostredí v sociálnych vedách skúmané málo. Ľubicu Voľanskú zaujímali motivácie správania sa a činností starých ľudí, ich postoje k vlastnému správaniu a konaniu a k správaniu a konaniu iných, ako sú zobrazené v ich autobiografických textoch. V monografii sleduje ambivalentné vnímanie staroby vo verejnom a odbornom diskurze prepojené s vnímaním starými ľuďmi v súvislosti s hranicami staroby. Bežne kladené otázky: Kto je starý? Ako možno stanoviť časovú alebo inú hranicu, odkedy je človek starý? necháva zodpovedať svojich partnerov a partnerky vo výskume. Ich výpovede dáva do kontextu širokej odbornej literatúry, ktorá sa hranicou staroby a prežívaním staroby zaoberá.

VRZGULOVÁ, Monika. *Nevyrozmávané susedské histórie: Holokaust na Slovensku z dvoch perspektív.* Bratislava: VEDA, Ústav etnológie SAV, 2016. 139 s. *Etnologické štúdié*, 25. ISBN 978-80-224-1542-2.

Autorka v knihe predstavuje poznatky a zistenia zo svojho 20-ročného výskumu problematiky holokaustu na Slovensku metódou oral history. Zamýšľa sa nad možnosťami aj limitami tejto metódy, uvažuje o vzťahu identita - subjektivita - pamäť. Predstavuje, porovnáva a komentuje obsahy spomienok, ktoré v súčasnosti komunikujú

židovskí a nežidovskí aktéri historických udalostí spojených s holokaustom na Slovensku.

G. LUTHEROVÁ, Soňa - HLINČIKOVÁ, Miroslava (Eds.): *Za hranicami vedy? Aplikovaná antropológia v spoločnosti.*

Bratislava: Veda, 2016. 167 s. ISBN 978-80-224-1543-9.

V poslednej dobe sa v spoločenskom diskurze na Slovensku veľa hovorí o význame a (ne)užitočnosti sociálnych vied. Svet vedy sa môže širokej verejnosti javiť ako neznámy či nepochopiteľný, fungujúci sám pre seba... Spoločenský vedci a vedkyne tak stoja pred osobitou výzvou: ako sprostredkovať a uplatniť svoje poznatky za bránami akadémie? Sociálna antropológia a etnológia sú spoločenskými disciplínami o človeku a kultúre každodennosti. Všímajú si život ľudí v rozličných súvislostiach z hľadiska predstáv, noriem, identít a vzťahov jednotlivcov i sociálnych skupín. Skrátka a dobre, skúmajú, čo robí ľudí ľuďmi. Toto zameranie predpokladá záujem antropológov a antropológičiek o aktuálne spoločenské problémy, výzvy a napätia. Medzi témy antropológických a etnologických výskumov tak patrí napríklad mestské a vidiecke prostredie v súčasnosti, problematika migrácie a minorít alebo komunikácie ľudí z rôznych spoločenských vrstiev či kultúr...

Publikácia *Za hranicami vedy? Aplikovaná antropológia v spoločnosti* ponúka výber základných tém a prístupov aplikovanej antropológie. Autorky sa v jednotlivých kapitolách zaoberajú tým, ako rozlične možno antropologické a etnologické vedomosti, zručnosti a perspektívy aplikovať v spoločenskej praxi. Problematike sa zároveň ve-

nújú v kontexte svojej vedeckej práce, opisujú vlastné dilemy a ponúkajú ich možné riešenia z pohľadu osobnej skúsenosti. Popritom sa snažia nájsť odpoveď na otázku položenú v názve publikácie: presahuje aplikované antropologické snaženie hranice vedy, alebo len rozširuje a obohacuje pole jej pôsobnosti?